

Opdrachtformulering

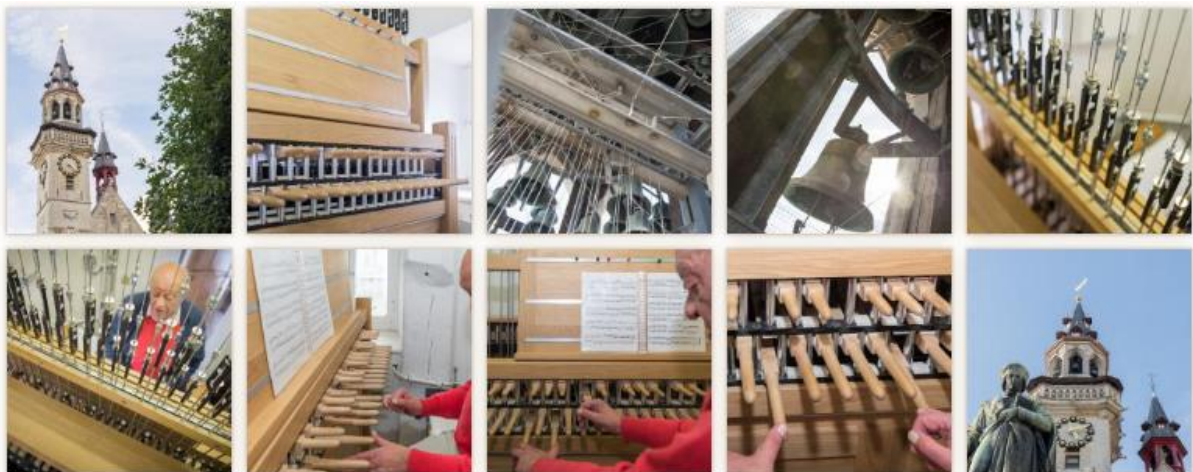
Kunst In Opdracht Belfort Aalst

AALST
VERGEET
JE NOOIT

Inhoud

Context	2
Opdracht.....	2
Procedure	2
Ronde 1 - Portfolio.....	2
Ronde 2 – Ontwerp	3
Selectie	3
Indicatieve timing	4
Bijlagen	4
Bijlage 1 – Presentatie belfort	4
Bijlage 2 – Het belfort van morgen.....	4
Bijlage 3 - De (Aalsterse) beiaardkunst.....	6
Bijlage 4 - Ontwerpplannen.....	7

Context

Deze kunstopdracht vindt plaats in het kader van de restauratie en publieksontsluiting van het Aalsterse belfort¹. Sinds enkele jaren koestert Stad Aalst de ambitie om zijn belfort, als Unesco werelderfgoedmonument, open te stellen voor een breed publiek. Hiertoe werd op:

- 15 mei 2021 een investeringssubsidie culturele infrastructuur aangevraagd bij het departement Cultuur, Jeugd en Media, in het kader van het relanceplan Vlaamse Veerkracht.
- 14 januari 2022 een subsidie toegekend in het kader van het relanceplan Vlaamse Veerkracht, voor het verhogen van de duurzaamheid en toegankelijkheid van het gebouw met als doel het openstellen van het belfort voor een groot publiek met behulp van een interactief belevingsparcours. Een deel van de premie dient besteed te worden aan een kunstopdracht.
- 22 augustus 2022 ARTER Architects aangesteld als ontwerper voor restauratie-ingrepen aan het belfort van Aalst.
- 26 september 2022 Koen Bovee en Gerry De Mol aangesteld als scenografen voor het ontwerp en de uitvoering van de museale en grafische vormgeving van het belfort te Aalst.

Met deze middelen wordt het belfort volledig gerestaureerd en ingericht als volwaardige toeristische trekpleister. Het belfort van morgen krijgt een toeristische, educatieve en maatschappelijke functie².

Opdracht

Stad Aalst wil dit momentum aangrijpen om een kunstopdracht uit te schrijven voor de realisatie van een kunstwerk ter waarde van 24.190,69 euro inclusief btw. Naar aanleiding van de toekomstige publiekfuncties van het belfort, wil de stad hiermee de Aalsterse beiaardkunst³ belichten en de erkenning geven die het verdient, idealiter in samenwerking met andere beiaardsteden en/of de Aalsterse kunstacademie.

Welke kunstenaar haalt de beiaard van onder het stof en slaagt erin om het evenwicht te vinden tussen hedendaagse tendensen en respect voor de historische rol van de beiaard?

Procedure

De selectieprocedure vindt plaats in twee rondes.

Ronde 1- Portfolio

In eerste instantie lanceert Stad Aalst een open oproep aan geïnteresseerde kunstenaars. Deelname kan door het indienen van een portfolio, bestaande uit:

- Personalía: naam, adres, telefoonnummer, e-mailadres
- Motivatiebrief (max. 2 blz)
- Beschrijving van relevante artistieke bezigheden, opleidingen, referenties van max. 3 jaar oud, eventuele prijzen, publicaties (max. 4 blz)

Geïnteresseerde kunstenaars krijgen de kans om bijkomende vragen te stellen tijdens een digitaal overleg. Inschrijven hiervoor kan via mail op maaïke.vanwemmel@aalst.be vóór 18/03/2024. Vervolgens zal een vergaderlink en tijdstip worden meegegeven. De portfolio's zelf worden ten laatste op 31/03/2024 per mail bezorgd aan maaïke.vanwemmel@aalst.be.

---

¹ Zie bijlage 1 – Brochure “Belfort binnenstebuiten”

² Zie bijlage 2 – Het belfort van morgen

³ Zie bijlage 3 – De (Aalsterse) beiaardkunst

Uit alle inzendingen worden vervolgens drie kunstenaars weerhouden voor de tweede ronde. Bij de selectie van de portfolio's (/100) wordt rekening gehouden met:

- De motivatie en beschikbaarheid van de kunstenaar. (/30)
- Het potentieel om een bijdrage te leveren aan het cultureel patrimonium. (/30)
- Het potentieel om zich in te leven in de lokale context en hedendaagse tendensen. (/20)
- Het potentieel om kunstwerken in de publieke ruimte te ontwerpen en realiseren. (/10)
- De uniciteit en originaliteit van het oeuvre. (/10)

Ronde 2 – Ontwerp

In de tweede ronde worden de drie geselecteerde kunstenaars uitgenodigd voor een ontwerp. Deelname kan door het voorbereiden van een offerte en presentatie, bestaande uit:

- Concept (/100): beschrijving ontwerp op basis van de vooropgestelde inhoudelijke en artistieke vereisten (idee, thema, stijl, materialen, technieken, installatie, werkwijze voor uitvoering, enz.), bij voorkeur door middel van een simulatie, schets, grafische voorstelling, proefstudie, schaalmodel en/of maquette van het kunstwerk. De kunstenaar heeft alle vrijheid wat betreft de kunstvorm. Het kunstwerk is een onuitgegeven origineel en uniek ontwerp en voldoet echter wel aan volgende *inhoudelijke en artistieke vereisten*:
  - ✓ Het kunstwerk valoriseert de Aalsterse beiaardtraditie en stimuleert de samenwerking met andere beiaardsteden en/of de Aalsterse kunstacademie. (/30)
  - ✓ Het kunstwerk is complementair aan het verhaal van de macht dat in het belfort van morgen gebracht zal worden en ligt in lijn met de restauratieve en scenografische ingrepen die gepland zijn⁴. (/20)
  - ✓ Het kunstwerk heeft een bovenlokale belevingswaarde en vertegenwoordigt de toeristische kernwaarden vakmanschap, lef, satire en creativiteit. (/20)
  - ✓ Het kunstwerk is vernieuwend, doch duurzaam en onderhoudsvriendelijk. (/20)
  - ✓ De kunstenaar houdt rekening met de beperkingen van de centrale ligging op de Grote Markt, die ook gebruikt wordt voor evenementen en de wekelijkse zaterdagmarkt, alsook met de restricties die gepaard gaan met een Unesco werelderfgoed (erfgoedwaarde, beschermd stadsgezicht, enz) en vraagt indien nodig op voorhand de nodige toelatingen. (/10)
- Plan van aanpak: gedetailleerde retroplanning in functie van oplevering bij opening na restauratie belfort, afgestemd met de nodige partners. (/50)
- Budget: gedetailleerde raming van de kosten van de verschillende onderdelen van het ontwerp en de uitvoering ervan (inclusief materialen, vergoedingen aan derden, erelonen, verplaatsingskosten, nazorg/onderhoud, enz.), zoveel mogelijk gestaafd met offertes. (/50)

Op basis hiervan zal de selectiecommissie één kunstwerk selecteren (/200). De twee niet-geselecteerde kunstenaars krijgen een vergoeding van 1000 euro, inclusief btw.

Selectie

Een selectiecommissie beoordeelt de portfolio's in ronde 1 en het ontwerp in ronde 2, op basis van de hierboven vermelde criteria. De beslissing van de selectiecommissie wordt finaal bekrachtigd door het College van Burgemeester en Schepenen van stad Aalst.

De selectiecommissie is als volgt samengesteld:

---

⁴ Zie bijlage 4 – Ontwerpplannen

- Vertegenwoordiger van het Departement Cultuur, Jeugd & Media:
  - Laureline Soubry, Platform Kunst in Opdracht (adviserende rol)
- Vertegenwoordigers van de opdrachtgever Stad Aalst:
  - Projectleider Toerisme & Erfgoed Maaïke Van Wemmel
  - Diensthoofd Cultuur Fred Gillebert
- Vertegenwoordigers van de beiaardkunst:
  - Componist en docent compositie LUCA School of Arts Leuven Maarten Van Ingelgem
- Vertegenwoordiger van het aangestelde architectenbureau Arter Architects:
  - Ingenieur architect en Kunstwetenschapper Jochen Ketels
- De aangestelde scenografen voor de museale en grafische vormgeving:
  - Architect en scenograaf Koen Bovée

Zullen ook de presentatie bijwonen:

- Schepen van Toerisme Caroline De Meerleer
- Schepen van Erfgoed Karim Van Overmeire

Indicatieve timing

Fase	Datum
Lancering kunstopdracht	Begin maart 2024
Deadline inschrijving digitale vragenronde	18 maart 2024
Deadline portfolio's fase 1	31 maart 2024
Evaluatie en selectie ingediende offertes	April 2024
Bekendmaking winnaars fase 1	Mei 2024
Presentaties fase 2	Eind juni 2024
Evaluatie en selectie presentaties	September 2024
Bekendmaking winnaar fase 2	Oktober 2024
Toekenning kunstopdracht	November 2024
Opstart installatie kunstopdracht	Ifv retroplanning architect en scenograaf
Oplevering kunstopdracht	Bij oplevering werf scenograaf

Bijlagen

Bijlage 1 – Presentatie belfort

Zie brochure “Belfort binnenstebuiten” of virtuele rondleiding op <https://www.visit-aalst.be/nl/bezienswaardigheden/belfort>.

Bijlage 2 – Het belfort van morgen

De quasi monofunctionaliteit van het belfort anno 2023 maakt plaats voor tal van functies in de toekomst, gericht op diverse doelgroepen, elk vanuit een andere benadering en complementair aan de andere toeristische trekpleisters binnen de stad. Als gezicht van en decor voor het *sérieux* van de stad, wil het belfort die rol met verve uitdragen.

In de eerste plaats wordt het belfort van morgen een volwaardige *toeristische* kernattractie. Het belfort is dé blikvanger van onze Grote Markt. Een toeristische kernattractie in het centrum van de stad dient te functioneren als hefboomproject voor het hele stadshart. Het gebouw is een object op zich en erkend Unesco werelderfgoed dat een bezoek waard is. Niet alleen het unieke zicht vanop de belforttoren spreekt tot de verbeelding van groot en klein, ook een museaal en belevingsvol parcours rond het verhaal van de macht zal bezoekers inzicht verschaffen in de historiek en functies van dit unieke gebouw.

Een tweede, maar zeer belangrijke functie betreft het bovenlokale *educatieve* aanbod voor scholen. Waar vandaag de huidige raadzaal enkel gebruikt wordt voor een maandelijkse gemeenteraad of commissie, zal de vernieuwde raadzaal gereserveerd kunnen worden door scholengroepen voor workshops over de werking van de gemeenteraad en het lokale bestuursniveau. Daarnaast worden ook educatieve pakketten en rondleidingen voorzien voor scholen, alsook een multifunctionele ontvangstruimte voor een voor- of nabespreking.

Tot slot zet het belfort ook haar *maatschappelijke* functie verder. Ook in de toekomst blijft het belfort de zetel voor de maandelijkse gemeenteraad, vergaderingen en/of commissies. Bovendien wordt ook een receptieruimte voorzien in het kader van bovenvermelde functies.

Na de restauratieve en museale ingrepen, die vertrekken vanuit de krachtlijnen rond toegankelijkheid, duurzaamheid en multifunctionaliteit, zal het belfort als volgt worden opengesteld voor een breed publiek.

Op het *gelijkvloers* worden bezoekers onthaald en doorverwezen naar het museaal en belevingsvol parcours. Centraal staat een grote maquette die informeert over de opbouw en functies van het belfort. Naast een zitmeubel, groot scherm, lockers, sanitair, zal hier ook een toegangspoortje komen tot het betalend parcours, dat zowel via een trap als lift toegankelijk zal zijn. Na het museaal bezoek kunnen bezoekers hier ook een aandenken kopen in de shop. Het baliemeubel kan tevens als receptiemeubel dienst doen.

Op de *eerste verdieping* vinden we de raadzaal. Gezien de prominente aanwezigheid van de raadzaal in een van de oudst bewaarde schepenhuisen in de Nederlanden, zowel vandaag als morgen, krijgt ook deze een volledige make-over. Op die manier kunnen we voldoen aan het stijgend aantal raadsleden alsook aan de technische vereisten in de toekomst. De nieuwe raadzaal zal nadien niet alleen gebruikt worden voor de gemeenteraad, maar ook voor educatieve workshops. Scholen zullen in deze unieke setting workshops kunnen volgen over de werking van de gemeenteraad. Daarnaast kunnen ook bezoekers plaatsnemen op de publieksbanken voor een animatiefilm over de werking van de gemeenteraad. Tijdens de werkzaamheden zal de gemeenteraad plaatsvinden op een alternatieve locatie.

Op de *tweede verdieping* komt een museale opstelling rond het verhaal van de macht. Aan de hand van vijf chronologische tafels rond vijf sleutelfiguren of -momenten krijgen bezoekers inzicht in hoe we tot het stadsbestuur van vandaag zijn gekomen, welke personen en/of factoren een rol speelden in de besluitvorming, formeel en informeel.

Op de *zolderverdieping* laten we de ruimte zelf aan het woord. Door middel van geluidsfragmenten en projecties op de balken, gordingen, objecten en holografische doeken genieten de bezoekers van een immersieve beleving over welke macht het belfort had op het dagelijkse leven.

Het bezoek aan het belfort kan via een smalle wenteltrap worden verdergezet naar het *uitkijkpunt*, waar bezoekers kunnen genieten van een uniek zicht over de stad en de omgeving. Via gravures in de natuursteen zullen interessante plekken in de stad of andere belforten worden uitgelicht.

Terugkeren kunnen de bezoekers doen via de zolder of via de wenteltrap in de *belforttoren*, waarvan ook enkele trapkamers toeristisch worden ontsloten, zoals de cel van Jan De Lichte en het lokaal van de beiaardier.

Via het gelijkvloers of via de balustrade aan de zijde van de Grote Markt zullen bezoekers toegang krijgen tot het *Gebiedshuisje*. In dit uniek laatgotische gebouw wordt een zitbank en interactief scherm voorzien rond de macht van communicatie.

De laatste ruimte die onder handen wordt genomen en voor publiek zal worden opengesteld is de *crypte of hallenkelder*. Deze wordt omgebouwd tot een multifunctionele ruimte waar (scholen)groepen terecht kunnen voor ontvangst, lunch, voor- of nabespreking.

Bijlage 3 - De (Aalsterse) beiaardkunst

Een van de typische attributen van de Aalsterse belforttoren is de beiaard, een verzameling van klokken die door middel van een klavier kunnen worden bespeeld. De beiaardkunst, het musiceren op torenklokken d.m.v. stokkenklavieren, is een muzikale traditie die haar wortels heeft in het Vlaanderen van de 16de eeuw. De beiaardcultuur, dat is meer dan enkel het musiceren. Het gaat ook om de kennis en kunde van de beiaardiers, het wijzigende repertoire, de traditie van marktbespelingen en zomeravondconcerten, de formele en informele opleidingen. En ook: de rol van de beiaard als tolk van maatschappelijke gevoelens en evoluties, de plaats van de beiaard in de literatuur en in nationale ideologieën, de perceptie van het publiek, enz.

Regelmatig weerkerende beiaardmuziek vormt een structureel element in de stad, hoorbaar voor iedereen in de omgeving. Op die manier is de beiaard een verbindend element in de samenleving van vandaag, en versterkt ze andere collectieve tradities of belevingen: een klokkenspel hangt vaak in een historisch gebouw aan een plein waar mensen elkaar ontmoeten. Veel bespelingen vinden bovendien plaats tijdens de wekelijkse markt en op feestdagen.

Klokkenmuziek is een typisch en opvallend kenmerk van de steden in de Lage Landen, ze draagt dan ook bij tot een identiteit van een stad en vormt een dynamische verbinding met haar verleden. Iedere keer wanneer de beiaardier speelt, actualiseert deze vorm van muzikaal erfgoed zich.

De beiaardcultuur gaat terug tot het einde van de 15de eeuw. In de 16de eeuw verspreidde het instrument zich over het volledige grondgebied van de Nederlanden. Vanaf de 17de eeuw ontstond er een intense en hoogstaande beiaardcultuur. Veel steden hadden 5 tot 10 beiaarden, die meerdere malen per week werden bespeeld. Daarnaast ritmeerden complexe automatische speelwerken de tijd dag en nacht. Het instrument raakte echter nauwelijks bekend buiten zijn historische kerngebied, zodat klokkenmuziek een typisch en opvallend kenmerk werd van de steden in de Lage Landen.

Na een periode van verval in de 19de eeuw, bloeide de beiaardcultuur vanuit Mechelen weer op in het begin van de 20ste eeuw en raakte deze muzikale traditie internationaal verspreid, met de Verenigde Staten van Amerika als belangrijkste groeigebied. Toch zien we vandaag nog steeds een verregaande concentratie van instrumenten in Vlaanderen en Nederland. Intussen is de beiaard als muzikaal massamedium opgevolgd door compactere elektronische media. Toch hebben de meeste Vlaamse steden nog een beiaardier in dienst die door zijn wekelijkse bespelingen en zomeravondconcerten aan dit Vlaams erfgoed een eigentijdse invulling geeft. De Beiaardcultuur werd in 2014 door UNESCO erkend als voorbeeldpraktijk van het borgen van immaterieel erfgoed.⁵

---

⁵ <https://immaterieelerfgoed.be/nl/erfgoederen/vlaamse-beiaardcultuur>

Ook in Aalst bepaalden de klokken van het belfort, samen met de kerkklokken van de Sint-Martinuskerk, het dagelijkse leven en feestelijkheden in de stad. Een oplistng van de mijlpalen uit de geschiedenis van de Aalsterse beiaard:

- 1432: de beiaard luidde om de geboorte van een prins te vieren.
- 1457: de oudst bewaarde klok van het schepenhuis werd gegoten door Jan Zeeltman uit Mechelen; deze hangt nu nog in het torentje naast het belfort.
- 1540: er kwamen 7 klokjes bij van Medard Weghevens, die verbonden werden met een automatisch mechanisme, dat beperkte melodieën kon spelen.
- 1545: 11 nieuwe klokken werden aangebracht door Jacob Weghevens.
- 1590: Peter van den Gheyn deed een aanvulling van 5 klokken. Er werd ook een beiaardklavier toegevoegd, zodat we vanaf dan van een echt te bespelen beiaard konden spreken.
- 1714: een nieuwe beiaard van 35 klokken werd besteld bij Jan Pauwels van Gent.
- 1716: de klokken werden nog eens uitgebreid met 4 stuks. Met deze 39 klokken kon men alle melodieën spelen.
- 1750: Nadat enkele klokken werden hergoten door Joris Dumerey, besloot men de volledige beiaard te vernieuwen tot een homogeen geheel van 30 klokken.
- 1879: na de brand van 1879 werd de beiaard vluchtig hersteld: de 17 bewaarde Dumery-klokken werden aangevuld met 21 klokken van de Leuvenaar Van Aerschodt. Deze werden in de loop van de jaren verder aangevuld tot een totaal van 48 klokken. Maar dit samengaan van verschillende klokken klonk na verloop van tijd zeer heterogeen.
- 1959: een nieuwe beiaard werd geplaatst van 52 klokken gegoten door de Nederlander Eysbouts, waardoor nu een zeer zuiver klinkende en homogene beiaard weerklinkt over de stad.
- 1969: Clock-o-matic heeft elektromagnetische klepkamers gemonteerd aan de buitenkant van de 36 grootste beiaardklokken.
- 2016: Na 40 jaar was het tijd om het automatisch beiaardspel te vernieuwen. Clock-o-matic voorziet een nieuw klavier en installeert een elektro-pneumatisch systeem.
- 2019: laatste beiaardconcerten door ondermeer stadsbeiaardier Kristiaan Van Ingelgem vonden plaats.

Bijlage 4 - Ontwerpplannen

Ontwerpplannen restauratieve (Arter Architects) en museale (Koen Bovee) ingrepen

Stad Aalst

AALST
VERGEET
JE NOOIT

Het belfort binnenste- buiten

Inhoud

1. Het belfort buiten

Drie delen, één gebouw	6
Over torens en klokken	8
Die verdient een standbeeld!	10
Mix van bouwstijlen	14

2. Het belfort binnen

Het gebiedshuisje	18
Het schepenhuis	20
De belfortoren	22

Doorheen de brochure ontdek je enkele kaderstukjes met **algemene info** waarnaar je tijdens je hele wandeling kunt terugrijpen.

Als aanvulling op deze brochure vind je binnen, op de tweede verdieping van het schepenhuis, een aantal **infopanelen** met bijkomende historische informatie en allerlei leuke weetjes.

Voorwoord

Je kan er niet naast kijken. Op de Grote Markt staat een bijzonder historisch gebouw. Aalstenaars noemen het 'het belfort' maar eigenlijk is het meer dan dat. Je ontdekt het allemaal als je op stap gaat met deze brochure.

Ze is onderverdeeld in twee grote delen: alles wat je buiten kan zien aan het gebouw en een woordje uitleg over wat je binnen ziet. Het letterlijke hoogtepunt van je bezoek is de top van de belfortoren! Van daarboven heb je een machtig zicht over Aalst en omgeving.

Ga snel mee op verkenning en ontdek de verhalen achter het belfort dat sinds 1999 erkend is als Unesco-werelderfgoed.

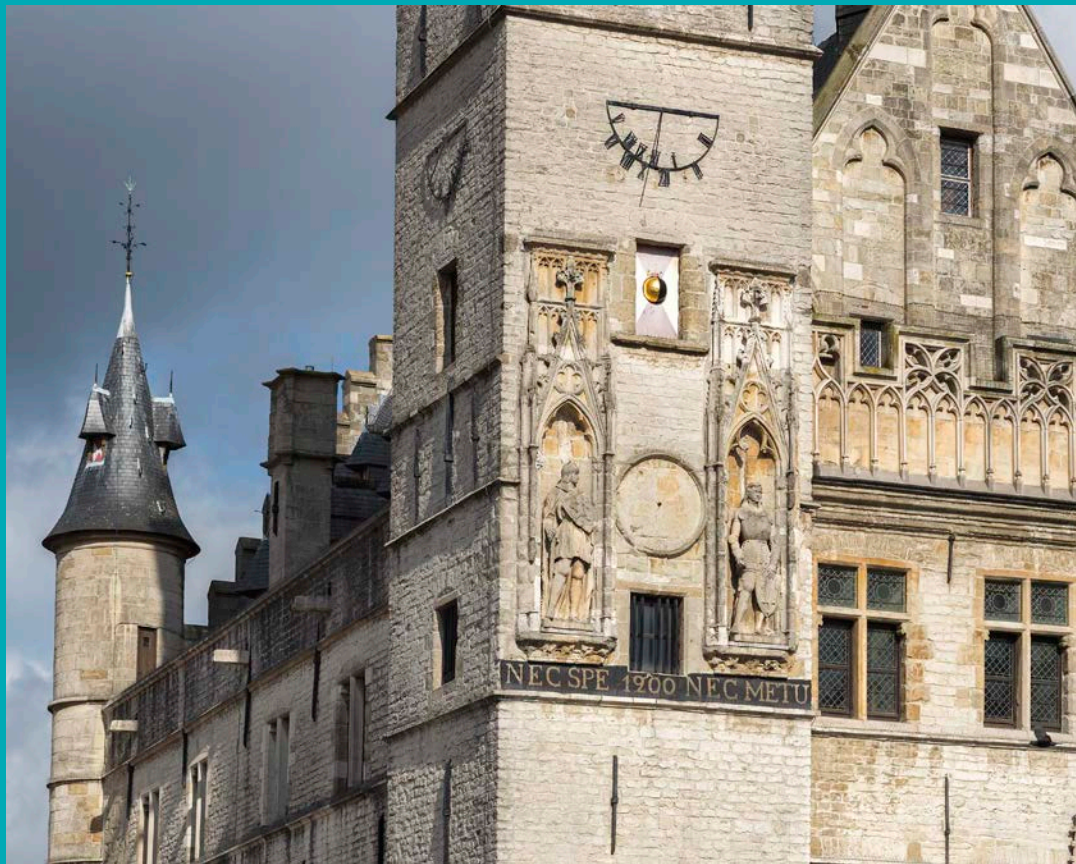
1. Het belfort **buiten**

Drie delen, één gebouw

Wie in Aalst over de Grote Markt wandelt, kan er niet naast kijken: achter het standbeeld van Dirk Martens (zie pagina 13) staat een bijzonder, historisch gebouw. De Aalstenaars noemen het hun 'belfort', maar eigenlijk is het veel meer dan dat.

Het bouwwerk bestaat uit drie delen.
Zij hadden elk hun specifieke functie:

het schepenhuis: vergaderen

Het schepenhuis werd gebouwd rond 1225. Hier vergaderden de bestuurders (schepenen) van Aalst, zonder inmenging van de feodale machthebbers (graven, koning, keizer). De schepenen hadden de macht om recht te spreken en om wetten te maken voor hun stad. Niet verwonderlijk dus dat het schepenhuis symbool stond voor de autonomie van de stad.

Het schepenhuis van Aalst is het oudste bewaarde schepenhuis van de Nederlanden. Het heeft een heel typische vorm: een rechthoekig grondplan, een steil zadeldak en torens op de vier hoeken. In de middeleeuwen werden de meeste hallen (lakenhallen, vleeshallen, ...) op die manier gebouwd.

Ook vandaag zetelt de gemeenteraad van Aalst nog steeds in het schepenhuis. De raadzaal bevindt zich op de eerste verdieping.

de belfortoren: bewaren

In 1407 werd gestart met de bouw van de belfortoren. Omdat de werken een hele tijd stil lagen, was de toren uiteindelijk pas in 1460 klaar. In de toren werden de stadskeuren bewaard. Dat waren de oorkonden waarin de rechten en vrijheden van de stad bekrachtigd werden. Bovendien deed hij dienst als wachttoren en als gevangenis.

het gebiedshuisje: informer

Het exacte bouwjaar van het gebiedshuisje is onbekend. De oudste bronnen vermelden dat het in 1474 gebouwd werd 'op resten van een pui' (dat is het onderste deel van een gevel).

Vanaf het gebiedshuisje werd belangrijke informatie voor de stad afgekondigd. Het kon gaan om geboden of verboden, maar bijvoorbeeld ook om plechtige aankondigingen van hooggeplaatst bezoek. Het volk verzamelde dan op de Grote Markt om het nieuws te aanhoren.

Over torens en klokken

Als je achter het standbeeld van Dirk Martens gaat staan (zie ook pagina 13), heb je een goed zicht op de twee belangrijkste torens: de belforttoren en een rood torentje op het schepenhuis.

Belforttoren

De belforttoren had een belangrijke functie als wachttoren. Boven het huidige uurwerk zie je de rondgang van waar bewakers de stad en omstreken in de gaten konden houden. In de toren hing een stormklok. Die klok werd geluid wanneer er gevaar dreigde. Bij een ernstige brand bijvoorbeeld, maar ook bij slechte weersomstandigheden of wanneer er vijandelijke troepen in zicht waren. De klok weergalmde ook wanneer er een belangrijke aankondiging gedaan werd.

Tegen de toren zie je, van beneden naar boven: een maanbol, een zonnewijzer en een groot uurwerk. En als je goed kijkt, zie je in de galmgaten van de torenspits de klokken van de beiaard hangen.

De **maanbol** werd in 1461 op de toren geplaatst. De bol duidt de fasen van de maan aan, een tijdmeting die vroeger heel normaal was. Men hield bijvoorbeeld rekening met de stand van de maan om te ploegen, te zaaien of te oogsten. Ook feestdagen werden bepaald op basis van de maanstand. Pasen, bijvoorbeeld, vindt altijd plaats op de eerste zondag na de eerste volle maan óp of na 21 maart (het begin van de lente).

Al sinds 1423 hangen er, bijna onafgebroken, **zonnewijzers** aan de belforttoren. Op de zuidoostelijk gerichte zonnewijzer lees je de plaatselijke zonnetijd van 5 tot 14 uur. Op de zuidwestelijk gerichte wijzer die van 11 tot 20 uur. De zonnewijzers werden verschillende keren volledig vervangen. Bij de laatste grote restauratiewerken aan de toren (1991-1994) merkte iemand dat de zonnewijzers niet juist georiënteerd waren. Een euvel dat snel verholpen werd!

Wie op regenachtige, donkere dagen het uur wil weten, kan altijd het grote **uurwerk** raadplegen. Deze wijzerplaat dateert van 1964.

Toen ze werd opgehangen, werd dat in Aalst druk besproken: de halve bollen leken wel vrouwenborsten! Sindsdien wordt de belforttoren in de volksmond 'de tettetoeeren' genoemd. De vorige wijzerplaat met Romeinse cijfers is opgesteld in het schepenhuis. Je kan er niet naast kijken.

Zie je de cirkel tussen de twee standbeelden (zie pagina 10)? Dat was de oorspronkelijke plaats van het uurwerk in 1423.

De eerste jaren hing er in de belforttoren maar één klok, namelijk de stormklok. Pas meer dan een eeuw later kwamen daar verschillende andere klokken bij, en in 1590 uiteindelijk ook een beiaardklavier. Sinds dan weerklinkt met regelmaat de **beiaard** over Aalst. Ook nu nog speelt hij elk kwartier automatisch een deuntje. Enkel bij speciale gelegenheden beklimt de beiaardier de belforttoren voor een live beiaardconcert.

Torentje op schepenhuis

Rechts van de belforttoren zie je, op het dak van het schepenhuis, een torentje met een rood raamwerk. Daarin hangt de werkklok van Aalst. Die gaf het begin en het einde van de werkdag aan. De klok ligt stil sinds 1930, maar tot dan werd ze vijf keer per dag geluid. In de zomer luidde ze om 6 uur (in de winter om 7 uur) en om 19 uur, en tussenin ook nog om 9, 12 en 13 uur.

Die verdient een standbeeld!

Het belfort is versierd met verschillende beelden. Die hebben allemaal een verhaal, want uiteraard kreeg niet iedereen zomaar een standbeeld op een van de belangrijkste gebouwen van de stad! Benieuwd wie wie is? Je ontdekt het hier.

Belfortoren

Op de belfortoren zie je twee standbeelden. De ridderfiguren symboliseren **'de Graaf van Vlaanderen'** (links) en **'de Heer van Aalst'** (rechts). De beelden staan sinds de bouw van het belfort broederlijk naast elkaar in twee gotische nissen.

De heren van Aalst hadden in de 12de eeuw een heel goede band met de graven van Vlaanderen. Na de moord op Karel de Goede, graaf van Vlaanderen, hadden ze immers de 'kandidatuur' van Diederik van den Elzas gesteund. Die haalde het uiteindelijk na de gewapende strijd bij de slag om Hertshage. Bovendien was een van de heren van Aalst, Iwein van Aalst, gehuwd met de dochter van Diederik van den Elzas. Er was dus een grote verwevenheid en dankzij de uitstekende banden kregen de heren van Aalst veel macht.

Onder de heren lees je een Latijnse spreuk. 'Nec spe nec metu' betekent 'Noch hoop noch vrees'. Het was de lijfspreuk van Filips II, koning van Spanje én graaf van Vlaanderen. De spreuk werd in 1555 op de toren geschilderd naar aanleiding van de Blijde Intrede van Filips II in Aalst. Het jaartal 1200 verwijst wellicht naar het bouwjaar van het originele schepenhuis waarvan alleen de kelders bewaard zijn gebleven (zie pagina 19).

Schepenhuis, zuidelijke gevel

Tussen de belfortoren en het gebiedshuisje zie je op de gevel van het schepenhuis een beeld van **Onze-Lieve-Vrouw met kind**. Vandaag is het ondenkbaar dat er een religieus beeld geplaatst wordt op een overheidsgebouw, maar vroeger waren die twee werelden - godsdienst en politiek - onlosmakelijk verbonden. Koningen, graven, hertogen, ... allemaal hadden ze hun favoriete heilige(n) die ze ter bescherming aanriepen wanneer het nodig was, zoals bij oorlogen, epidemies, ...

In het schepenhuis was er vroeger trouwens ook een kapel waar dagelijks de mis gelezen werd. Het altaar was ook opgeluisterd met een Onze-Lieve-Vrouwebeeld.

Ze was dus zowel binnen als buiten aanwezig.

Gebiedshuisje

De beelden op het gebiedshuisje dateren waarschijnlijk van het einde van de 19de eeuw. Toen werd het gebiedshuisje heropgebouwd na een vuurwerkbrand. Enkele vooraanstaande Aalstenaars kregen er op dat moment een prominente plaats.

De man met de schilderspalet in de hand is **Pieter Coecke** (1502-1550). Hij was geboren in Aalst en was een echte Homo Universalis (een universeel mens). Coecke was schilder, graveur, bouwmeester, beeldhouwer, schrijver en ontwerper van wandtapijten; kortom een veelzijdig kunstenaar! Zijn talent ontging ook keizer Karel V niet. Net voor zijn dood werd Pieter Coecke door hem benoemd als hofschilder.

Schilderijen van Coecke zijn tegenwoordig te bezichtigen in musea in Luik, Leuven en Maastricht, en zijn wandtapijten maken deel uit van de collectie van het Vaticaan.

Naast Pieter Coecke staat Diederik of **Dirk van Aalst** (1144-1166). Dirk was de laatste heer van Aalst. Zijn vader, Iwein, stierf toen Dirk nog maar 1 jaar oud was. De eenjarige peuter moest hem meteen opvolgen en dankt daaraan zijn bijnaam: het Kind van Aalst. Dirk overleed zelf ook heel jong, hij werd amper 22 jaar. Omdat hij geen erfgenamen had, kwamen de meeste bezittingen van het geslacht van Aalst toe aan de graaf van Vlaanderen. Die erfde bovendien ook de adellijke titel 'heer van Aalst'.

Zoals je kan zien, heeft Dirk het wapenschild van Aalst bij zich.

Ook **keizer Karel V** (1500-1558) kreeg een ereplaats op het belfort toen het eind 19de eeuw gerestaureerd werd. In 1540 had hij in Aalst overnacht toen hij op weg was van Brussel naar Gent. En ook in 1550 vereerde hij de stad nog eens met een bezoek. Aalst lag keizer Karel nauw aan het hart, met 'buurstad' Gent daarentegen leefde hij op gespannen voet...

Je herkent de keizer aan zijn keizerskroon en aan de rijksappel in zijn hand. Die bol, die de wereld voorstelde, is het teken van zijn macht.

De in Aalst geboren **Cornelius De Schrijver** (1482-1558) was dichter en schrijver. Hij staat ook bekend met zijn verlatijnste

namen Cornelius Scribonius en Cornelius Grapheus. Cornelius was een notoir humanist. Hij verhuisde naar Antwerpen waar hij stadssecretaris werd en sloot zich daar aan bij de vriendengroep van die andere bekende humanisten: Dirk Martens en Thomas More.

Tegen de gevel van het gebiedshuisje staat ook een beeldje van **Vrouwe Justitia**, het symbool van de rechterlijke macht. Zij mocht zeker niet ontbreken op het huisje waar wetten en vonnissen afgekondigd werden. In haar opgestoken hand had deze Vrouwe Justitia ooit een weegschaal vast; symbool van het zorgvuldig afwegen van de verhalen van alle partijen. En aan haar zij had ze ongetwijfeld een zwaard; dat stond symbool voor haar beslissingsmacht. Beide attributen zijn echter verdwenen.

Trap

Aan het begin van de trapleuning zit een trotse bronzen leeuw. Zijn poot rust op het wapenschild van Aalst. Dat is voor het eerst te zien op het stadszegel van Aalst, in 1394. Als je het wapenschild van dichtbij bekijkt, dan zie je duidelijk dat in het midden een rechtopstaand zwaard staat. Dat zwaard symboliseert de autonome rechtsmacht van de stad en haar militaire weerbaarheid. Met Aalst werd niet gesold! Links van het zwaard zie je een dubbelkoppige adelaar, hét symbool van het Heilige Roomse Rijk van de Duitse keizer. Rechts zie je de klauwende leeuw van Vlaanderen die de gehorigheid aan de graaf van Vlaanderen symboliseert.

Heb je een scherpe blik? Dan zie je ook op de top van het gebiedshuisje - tussen de twee ranke pinakels - een leeuw met wapenschild staan.

Sinds 1856 staat op de Grote Markt, vlak voor het belfort 'de zwette maan' - dat is Aalsters voor 'de zwarte man'. Het bronzen beeld dat doorheen de jaren zwart gekleurd is, stelt **Dirk Martens** voor.

Martens, een bekende Aalstenaar, leefde in de 15de eeuw. Als je het beeld goed bekijkt, zie je meteen wat zijn beroep was. Een kleine drukpers aan zijn voeten, een boek op de arm, papieren in de hand... Martens was drukker-uitgever.

Hij startte in 1473 een drukatelier in Aalst en hij was de eerste drukker in de Zuidelijke Nederlanden die met losse letters drukte. Om je een idee te geven: dat gebied omvatte ongeveer de huidige Benelux.

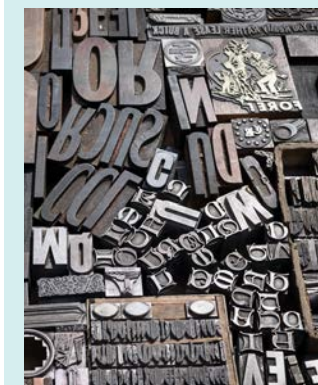
Martens was een echte ondernemer. In 1486 startte hij een tweede drukatelier in Aalst en breidde hij zijn activiteiten uit naar Antwerpen en Leuven. Daar werd hij als uitgever zowat de 'hofleverancier' van de universiteit.

Zijn beroep als drukker en uitgever lag volledig in lijn met zijn humanistische levensvisie: dankzij de boekdrukkunst bracht hij 'kennis en beschaving' (zoals hij het zelf omschreef) binnen het bereik van heel wat mensen.

Wist je dat er in Europa al sinds het jaar 1000 boeken gedrukt werden?

Dat gebeurde toen nog met uitgesneden houtblokken. Eén blok was één bladzijde.

Pas in het midden van de 15de eeuw kwam Gutenberg op het idee om losse letters te gebruiken om pagina's samen te stellen. De loden letters die hij gebruikte, waren veel slijtvaster dan de houtblokken. Ze konden keer op keer opnieuw gezet worden. Dankzij deze uitvinding van Gutenberg kon er goedkoper en in grotere oplages gedrukt worden. De nieuwe techniek zorgde ervoor dat kennis en nieuwe ideeën veel sneller verspreid konden worden.

Mix van bouwstijlen

Als je rond het belfort stapt, merk je dat het gebouw bestaat uit verschillende bouwstijlen. De drie delen werden immers op verschillende momenten gebouwd. Bovendien heeft het belfort in zijn lange geschiedenis enkele branden meegemaakt. Het moest dus verschillende keren heropgebouwd en gerestaureerd worden.

Om door de tijd te reizen, start je het best in de Kattestraat. Die bevindt zich aan de achterkant van het schepenhuis.

Het schepenhuis is het oudste gedeelte van het belfort. Het werd in 1225 gebouwd in **laat-romaanse stijl**. Van het oorspronkelijke gebouw zijn nog enkele originele delen bewaard: de onderlaag van de gevels langs de Kattestraat. Je ziet daarin typisch laat-romaanse vensteropeningen, namelijk rondbogen met deelzuilen.

Algemene kenmerken

• Romaanse stijl

rondbogen
zware muren
kleine vensters

• Gotiek

verticaliteit
grote vensters
licht- en spitsbogen
pinakels

• Barok

veel versieringen
speelse vormen
tweezijdige symmetrie

• Renaissance

geometrische vormen
heldere indeling
horizontaal karakter

Al deze kenmerken vind je ook terug in de neogotiek.

Rond 1380 verwoestte een brand een groot deel van het schepenhuis.

Vanaf 1407 werd het gebouw heropgebouwd in de toenmalige heersende stijl: **de gotiek**. De burgerlijke gotiek was echter veel ingetogener dan de kerkelijke spitsbogengotiek. Kijk maar naar de voorgevel van het schepenhuis aan de kant van 'De Borse van Amsterdam' (het gebouw met de gaanderij en de rood-witte luikjes) en naar het stukje gevel dat je tussen de belfortoren en het gebiedshuisje ziet. Die gevels zijn majestueus en sober. Ook de belfortoren werd in diezelfde stijl gebouwd.

Het gebiedshuisje werd in dezelfde periode gebouwd, maar toont heel andere kenmerken. Dat is te wijten aan de grondige restauratiewerken dat het onderging in het midden van de 16de eeuw. De toenmalige gezagdragers kozen voor een restauratie in **laat-gotische stijl** en die was al iets frivoler. Let vooral op het baldakijn (troonhemel) waarin het beeldje van Vrouwe Justitia (pagina 12) staat. Dat is heel detaillistisch en rijkelijk afgewerkt.

Trouwens, om het architectuurplaatje te vervolledigen: het schepenhuis heeft zelfs ooit een **barokke** topgevel gehad, maar die frivoliteit werd weggewerkt in 1897. Toen belandde er tijdens

Aalst kermis een vuurpijl op het belfort. De brand vernielde het barokke bouwsel en de stad besliste om de topgevel in zijn 'oorspronkelijke stijl' herop te bouwen. Enige probleem: niemand wist hoe de oorspronkelijke gevel eruit had gezien. Men koos dus maar voor de **neogotiek** die toen in de mode was. Een voorbeeld van goedbedoelde geschiedenisvervalsing...

Dat het belfort er vandaag heel anders had kunnen uitzien, bewijzen deze ontwerpen van een 18de-eeuwse anoniem gebleven architect. De belfortoren liet hij bijna onaangeroerd, maar eromheen schetste hij een **classicistisch** gebouw.

Wist je dat de Aalstenaar Pieter Coecke een belangrijke rol heeft gespeeld in het succes van de renaissance-bouwkunst in de Nederlanden? Coecke maakte immers een Nederlandse vertaling van 'De Architectura', een verhandeling over architectuur van de Romeinse architect Vitruvius (1ste eeuw v.C.). De renaissance-architectuur is volledig geïnspireerd op de klassiek oudheid. De vertaling van Coecke was dus ongetwijfeld een uitstekend naslagwerk voor veel bouwmeesters met een voorliefde voor de renaissance.

2. Het belfort **binnen**

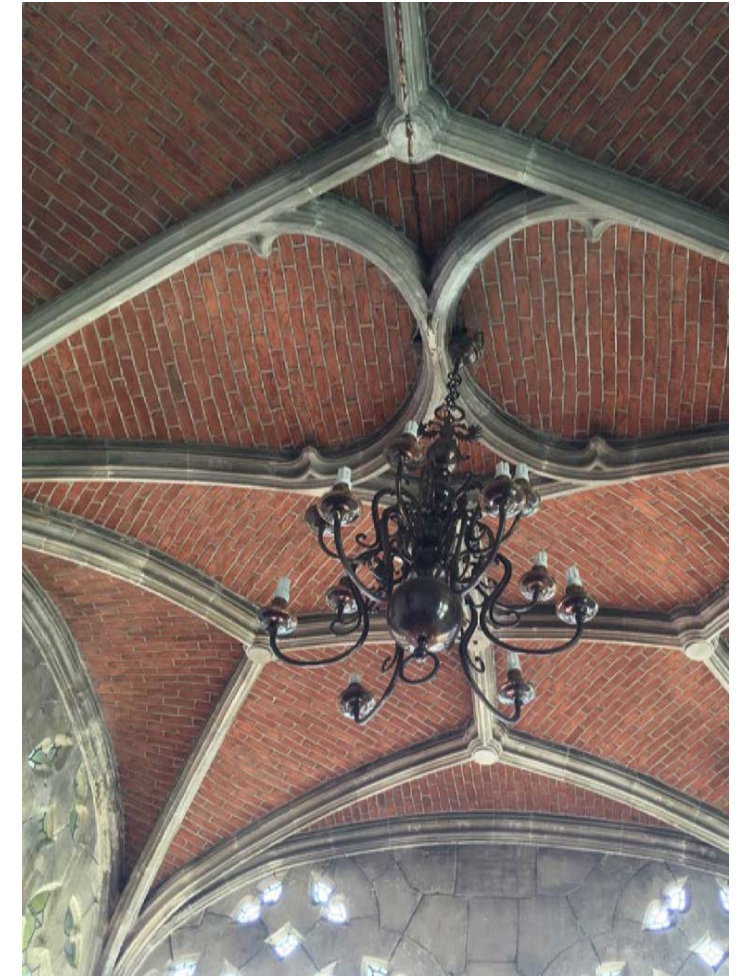
Het gebiedshuisje

In het gebiedshuisje, vanwaar vroeger het volk toegesproken werd, staan enkele opmerkelijke voorwerpen opgesteld:

- een originele **waterspuwer** van de belfortoren. Dit staaltje van toegepaste beeldhouwkunst zorgde voor de regenwaterafvoer van het dak.
- het oude **mechanisme van het uurwerk** op de belfortoren
- een **afgietsel van de bronzen leeuw** die buiten aan de trap staat (zie pagina 12)
- een oud **oefenklavier** van de beiaard. Een beiaardier die een muziekstuk wil inoefenen, kan dat natuurlijk niet op de beiaard zelf doen, anders zou de hele stad het horen. Hij oefende op een oefenklavier. De toetsen van het klavier worden met de vuisten aangeslagen.

Het opmerkelijkste deel van het gebiedshuisje is echter het plafond dat fraaie stergewelven heeft.

In het belfort vind je, onder het schepenhuis, drie kelders. Zij deden dienst als gevangenis en folterkamer (andere tijden, andere wetten ...). De kelders zijn niet toegankelijk, maar hier zie je een foto van de prachtige, gewelfde ruimtes die dateren van rond 1200.

Het schepenhuis

Gelijkvloerse verdieping

De gelijkvloerse verdieping van het schepenhuis is opgetrokken in neogotische stijl. Op de monumentale schouw staat het wapenschild van Aalst afgebeeld.

Boven de sierschouw hangt een **prent van het 'Land van Aalst'**.

Op de prent zie je, onder de gravenkroon, een groot wapenschild afgebeeld. Daarop staan Aalst en Geraardsbergen (de twee steden van het Land van Aalst) weergegeven. Aalst wordt gesymboliseerd met een zwaard (links) en Geraardsbergen met een kruis (rechts). Rond dit grote schild staan er vijf kleine. Dat zijn de wapenschilden van de baronieën binnen het Land van Aalst: Boelare, Gavere, Rode, Schorisse en Zottegem.

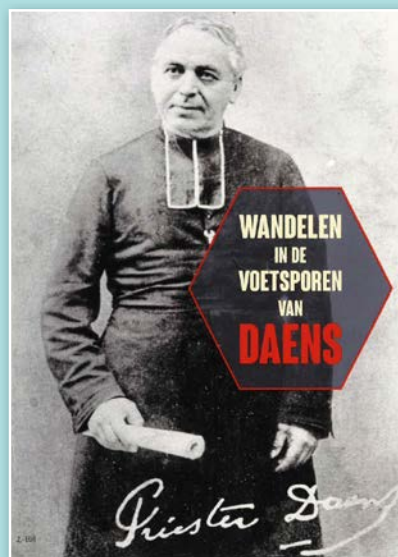
De **grote klok** (zie pagina 20) die hier staat, is een van de originele (en grotere) klokken uit de beiaard. In het **vitrinekastje** zie je enkele kleinere klokjes, de sleutels van het belfort (allemaal in gebruik tot ze vervangen werden door toegangsbadges), een originele pinakel en het stenen wapenschild van de stad.

Neem de trap naar de eerste verdieping.

Onderaan de trap hangt een herdenkingskeure die gemaakt werd naar aanleiding van de meest recente binnenrestauratie van het schepenhuis (1978-1981). De **handgeschreven keure** werd in middeleeuwse vorm uitgewerkt op perkament. Ze verhaalt in grote lijnen de geschiedenis van het gebouw.

Als je boven komt, stap je recht op een borstbeeld van **priester Daens** af. In 1893 richtte hij samen met zijn broer de Christene Volkspartij op, hier in Aalst. Aalst was in die tijd een belangrijke industriestad en de partij kwam op voor de rechten van de arbeiders. Dat was ongezien.

Wil je meer weten over priester Daens? Doe de wandeling "In de voetsporen van Daens".

Eerste verdieping

Op de eerste verdieping vind je de raadszaal waar elke maand de gemeenteraad van Aalst gehouden wordt.

Ook hier staan op de monumentale **schoorsteenmantel** de wapenschilden van het Land van Aalst afgebeeld.

De zaal werd in 1981 ingericht naar een basisontwerp van **Pieter De Bruyne** (1931-1987), een internationaal gerenommeerde meubel- en interieurontwerper uit Aalst.

De **schilderijen** die je hier ziet, dragen de naam 'Mensen van bij ons' en zijn van de hand van Frans Minnaert (1929-2011). Door ze hier een plaats te geven, is het alsof de bevolking van Aalst meekijkt over de schouders van de bestuurders van de stad.

Wil je weten wie er tegenwoordig in de Aalsterse gemeenteraad zetelt? Dat kan je lezen op het informatiebord dat hier staat.

Neem de trap naar de tweede verdieping.

Zolder van het schepenhuis

Bewonder hier even het indrukwekkende dakgebinte vooraleer je je klim naar de top van de belfortoren verderzet. Een groot aantal balken is nog origineel!

De zolder is een tijd in gebruik geweest als opslagplaats en hij werd ook occasioneel gebruikt voor toneelvoorstellingen.

Neem de smalle wenteltrap helemaal tot boven. Zo kom je bovenop de belfortoren.

Kijk, vooraleer je naar buiten stapt, even door het raampje naar het klavier van de beiaard. Hij speelt om het kwartier automatisch een deuntje. Het loont de moeite om even te wachten om hem in werking te zien! Dan lijkt het alsof een onzichtbare man de toetsen bespeelt.

De klokken van de beiaard hangen in de toren, boven je hoofd.

Tweede verdieping

In het midden van deze ruimte zie je het oude uurwerk dat vroeger tegen de belfortoren hing. Als je er zo dichtbij staat, zie je pas hoe groot het is!

Op de panelen die rond het uurwerk staan, lees je heel wat extra informatie over het belfort en zijn geschiedenis.

Links in de hoek vind je de traptoren. Neem de smalle wenteltrap die leidt naar de buitenpasserelle.

Vanop de passerelle stap je binnen op de zolder van het schepenhuis.

De belforttoren

Vanop de belforttoren heb je een wijds zicht over Aalst en zijn omgeving. Je bent nu 42 meter of 136 treden boven de begane grond.

Waar jij nu loopt, patrouilleerden vroeger wachters. Net zoals de wachters op de stadsmuren en de stadspoorten, hadden zij de belangrijke taak om de bevolking te waarschuwen als er onheil dreigde.

Vroeger werden ook gewone burgers beurtelings ingezet voor de wacht en de verdediging van de stad. Iedereen tussen 18 en 60 jaar moest de wacht verzorgen, behalve mannen met bijzondere privileges.

Vanaf 1658 werd er een heuse stadswacht opgericht om aan de verdediging van de stad mee te werken.

Ga opnieuw naar beneden langs de smalle wenteltrap.

Onderweg passeer je een kamertje met een dikke zwarte deur met zware sloten en drie grendels.

Dat is de **cel** waarin Jan de Lichte ooit opgesloten zat. De Lichte was een berucht bendeleider uit de 18de eeuw (1723-1748). Gedreven door armoede overviel hij met zijn gewelddadige bende zowel reizigers, boeren als ambachtslui. Ze terroriseerden de hele streek.

In 1748 werd Jan de Lichte na een heuse klopjacht gearresteerd - samen met ongeveer 130 (!) van zijn kompanen. Ze werden opgesloten in het belfort. De meesten in de kelders, de Lichte hier - achter slot en grendel.

De Lichte werd ter dood veroordeeld en publiekelijk terechtgesteld op de Grote Markt van Aalst.

Vervolg je weg naar beneden.

De ruimte onder de cel van Jan de Lichte is de kamer waar de **stadskeuren** bewaard werden, maar daar is nu niets meer van te merken.

Vervolg je weg naar beneden en stap naar buiten. Je staat terug op de Grote Markt waar je bezoek startte.

Heb je de smaak te pakken? Wil je Aalst nog verder verkennen?

Rep je naar de toeristische dienst op de Hopmarkt en vraag naar de andere stadswandelingen.

Stad Aalst

AALST
VERGEET
JE NOOIT

TOERISME AALST

Hopmarkt 51
9300 Aalst
tel. 053 72 38 80
info@visit-aalst.be
www.visit-aalst.be

Deel je jouw mooie foto's van Aalst op sociale media?
Doe dat dan met de hashtags #aalst #9300 #chipka #visitaalst

Kostprijs bezoekersgids 'Het belfort binnenstebuiten': 2 EUR

COLOFON

Redactie: dienst Toerisme en erfgoed

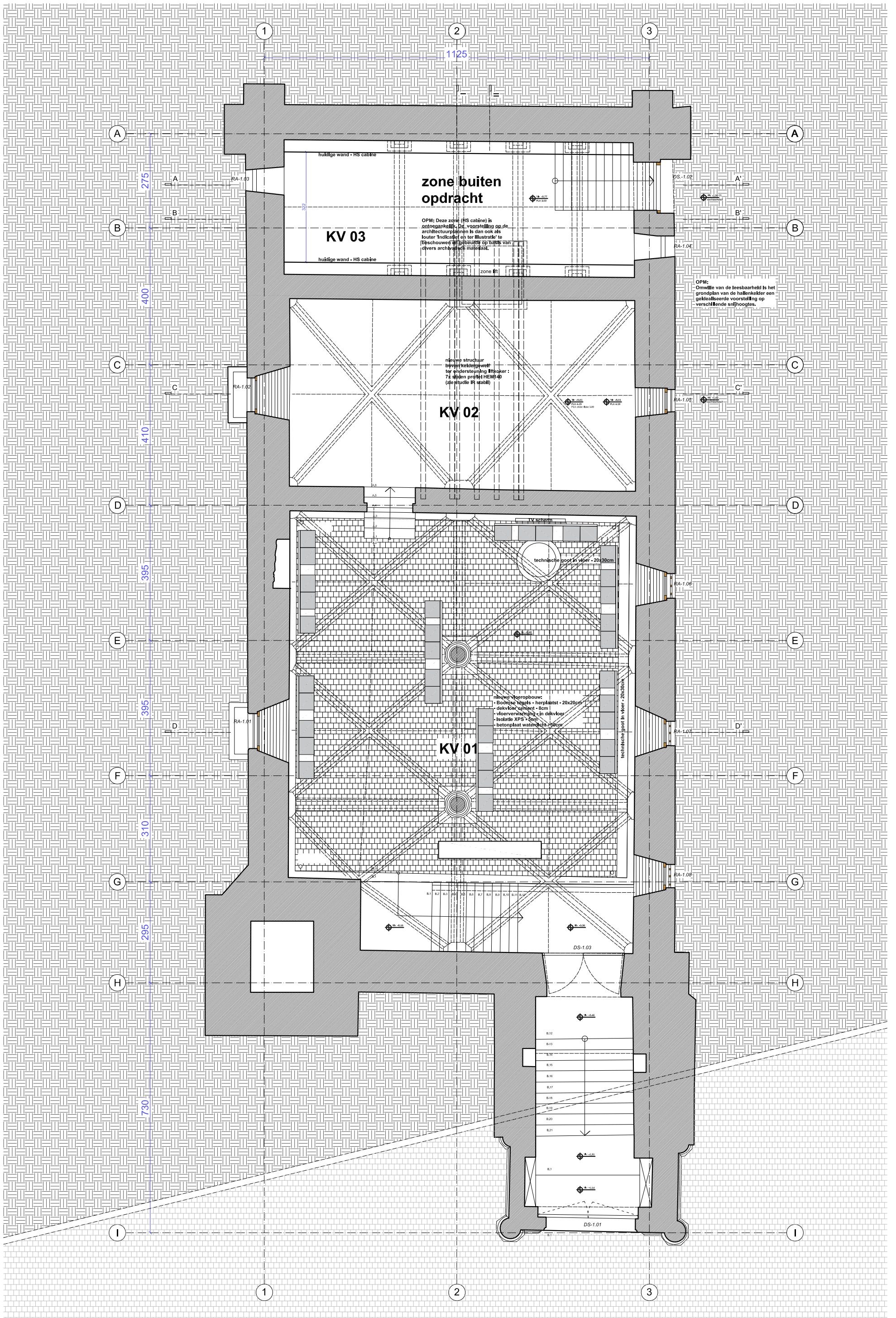
Foto's: Gert Swillens, stadsarchief Aalst, 't Gasthuys stedelijk museum Aalst,
Jean Pierre Swirko

Druk en Lay-out: artoos group

Verantwoordelijke uitgever: Christoph D'Haese, burgemeester, p.a. Werf 9 – 9300 Aalst

Wettelijk depot: D/1799/2018/11

1

2

3

A

A

B

B

C

C

D

D

E

E

F

F

G

G

H

H

I

I

1

2

3

huidige wand - HS cabine

zone buiten opdracht

KV 03

huidige wand - HS cabine

OPM: Deze zone (HS cabine) is ontogankelijk. De voorstelling op de architectuurplannen is dan ook als louter 'indicatief' en 'illustratief' te beschouwen op basis van divers architecturaal materiaal.

KV 02

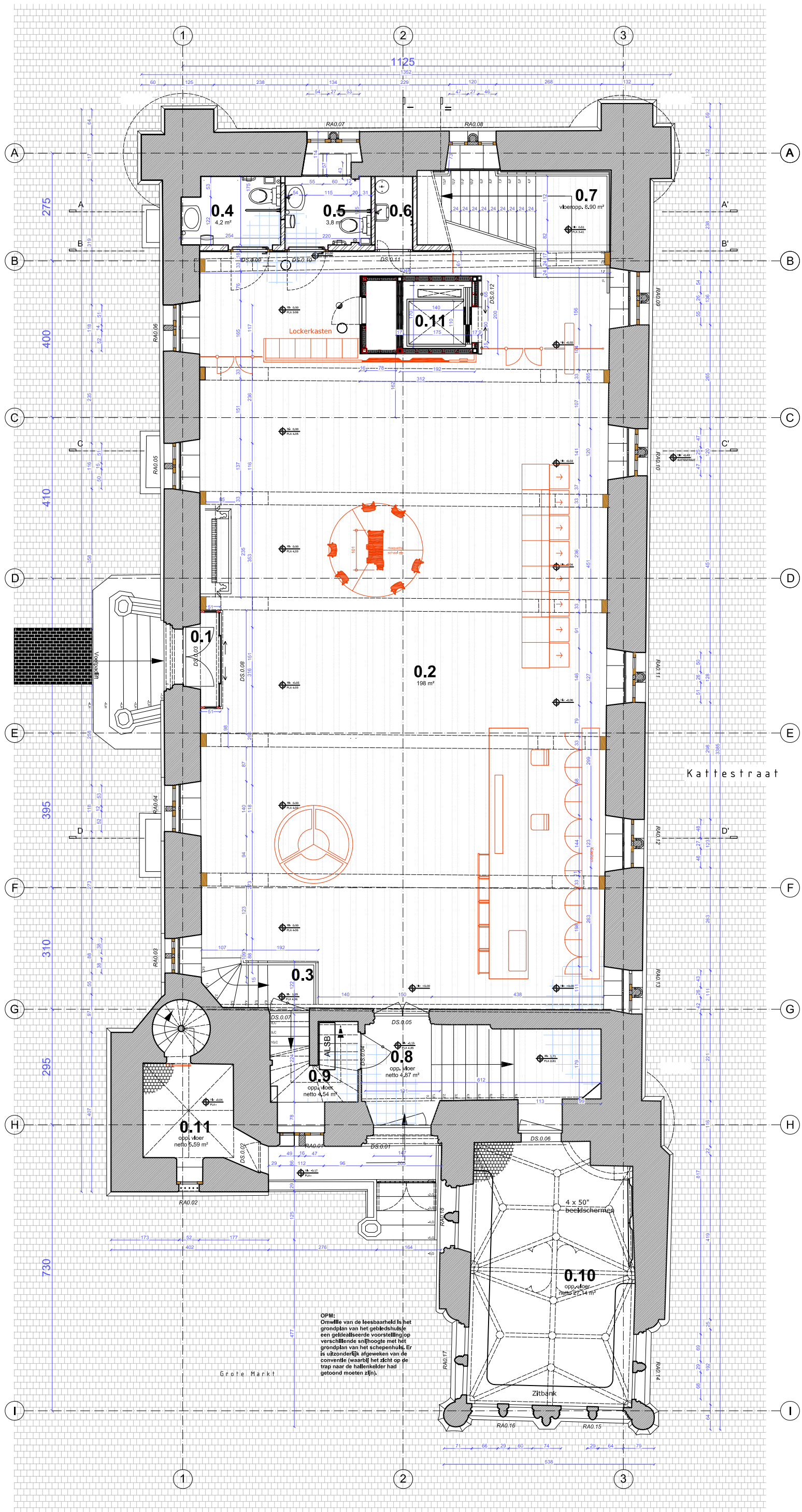
nieuwe structuur
binnenkeldergewelf
ter ondersteuning vloer:
7x stalen profiel IHE400
(deels met IR stabil)

KV 01

nieuwe vloeropbouw:
- bodemplaat - herplaat - 20x20cm
- dekvloer - 10cm
- vloerverwarming - in dekvloer
- isolatie XPS > 2cm
- betonplaat waterdicht - 8cm

OPM:
- Omwille van de leesbaarheid is het grondplan van de halvenkelker een geïsoleerde voorstelling op verschillende snijhoogtes.

B.02
B.03
B.04
B.05
B.06
B.07
B.08
B.09
B.10
B.11
B.12
B.13
B.14
B.15
B.16
B.17
B.18
B.19
B.20
B.21
B.1

OPM:
 Omwille van de leesbaarheid is het
 grondplan van het geboudehulje
 een gediïtaliseerde voorstelling op
 verschillende snijhoogte met het
 grondplan van het schepenhuis. Er
 is uitzonderlijk afgeweken van de
 conventie (waart) het dicht op de
 trap naar de hallenkelder had
 getoond moeten zijn).

Grote Markt

Kattestraat

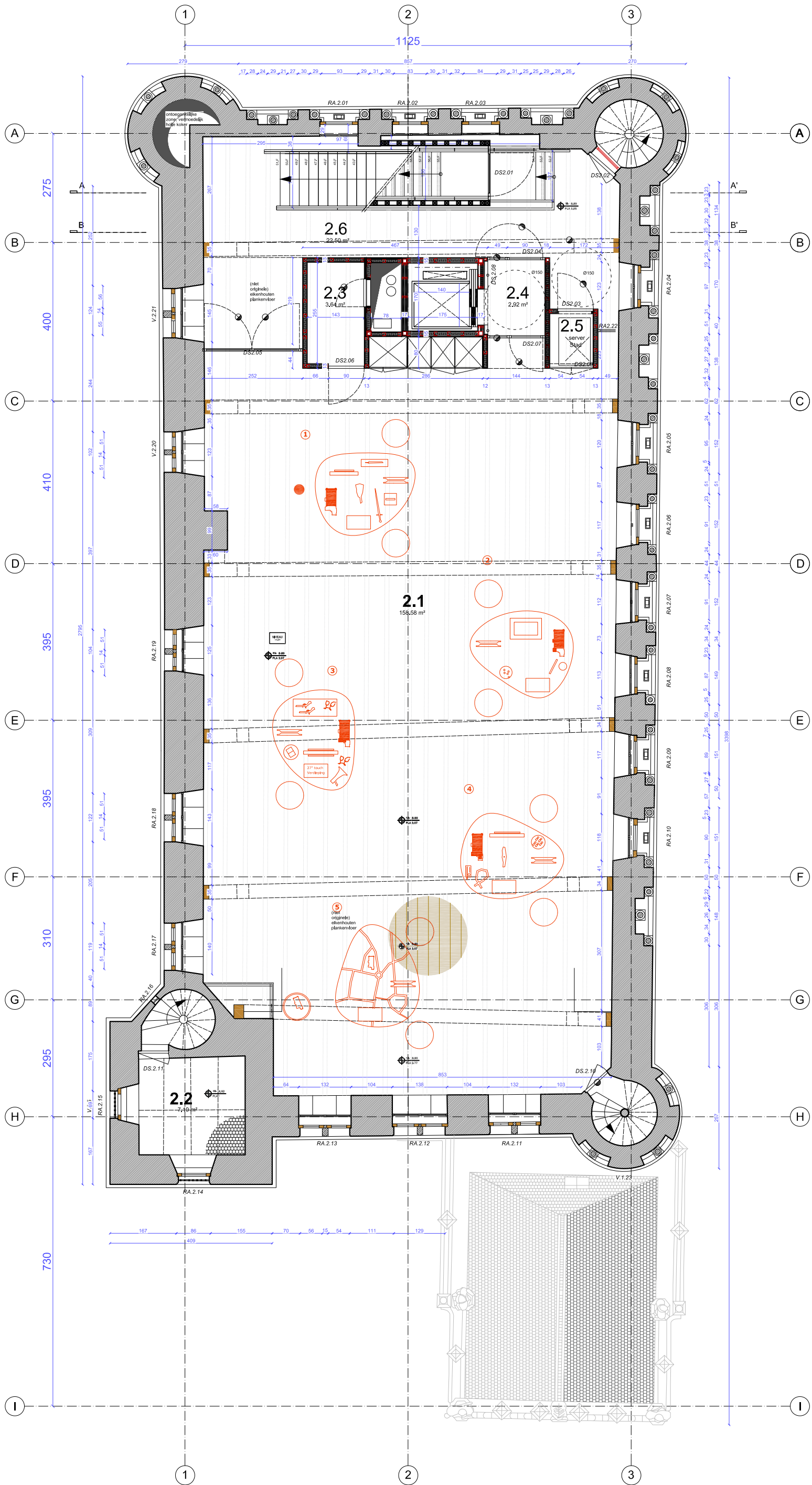
4 x 50"
 beeldschermen

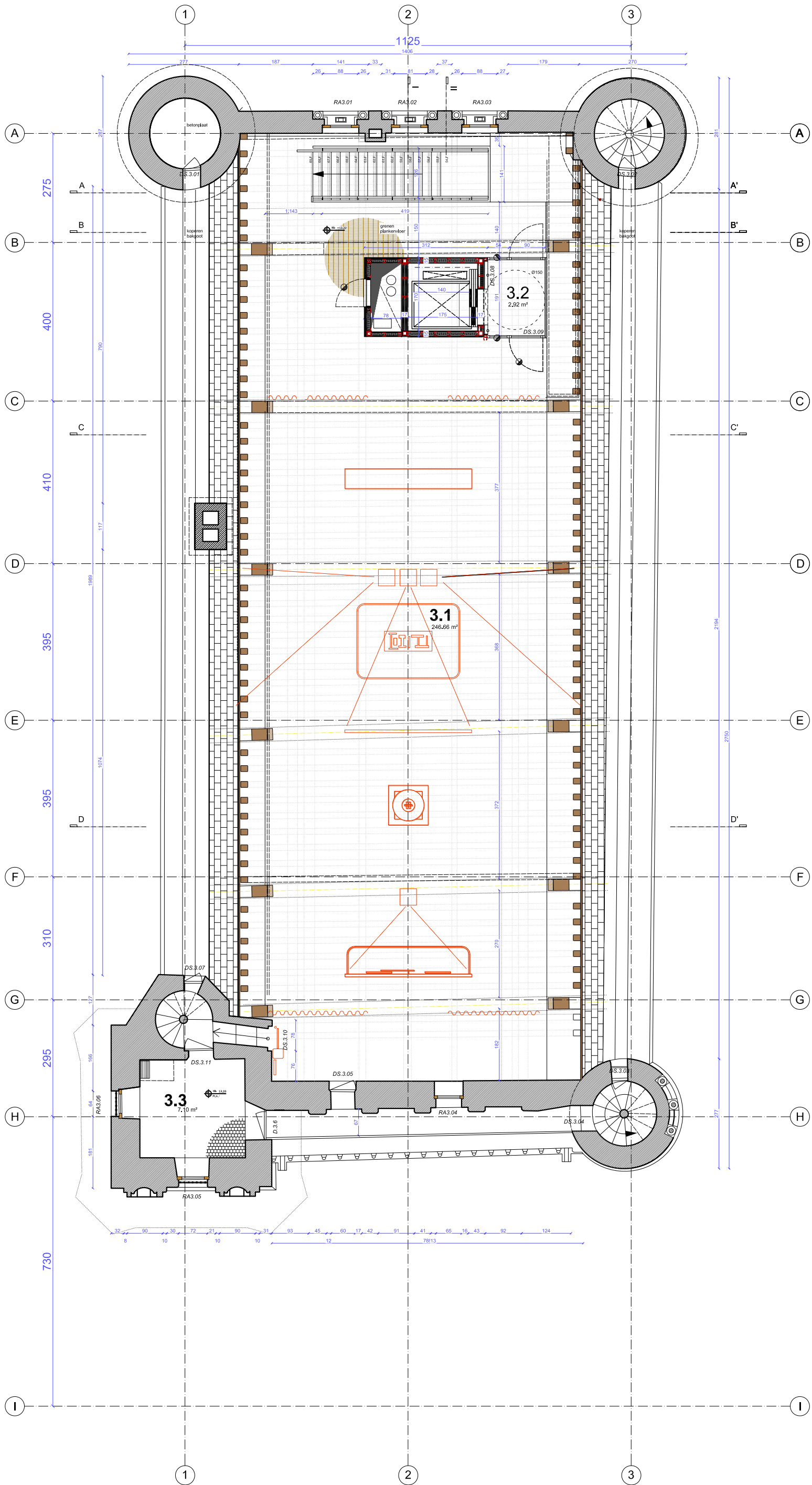
Zitbank

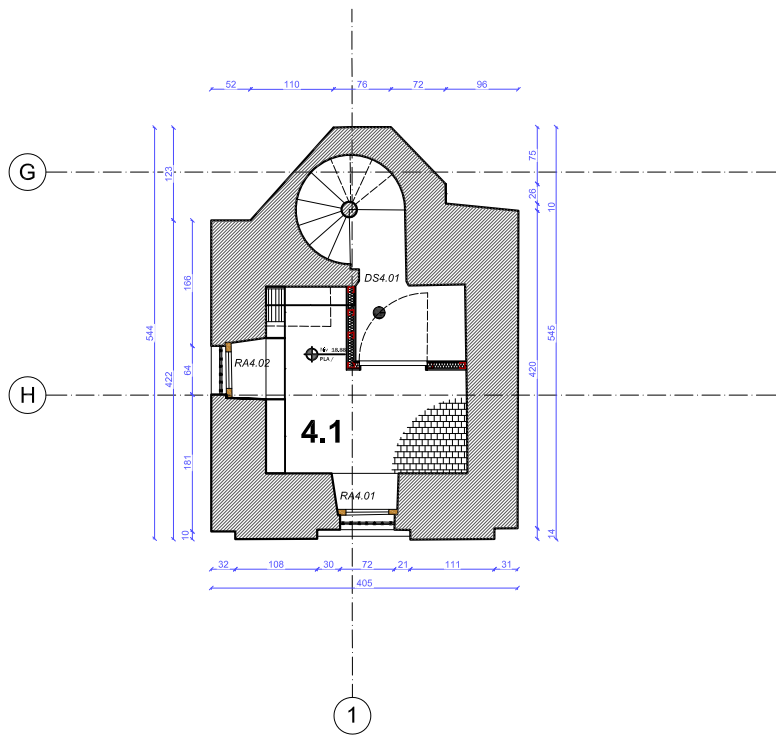

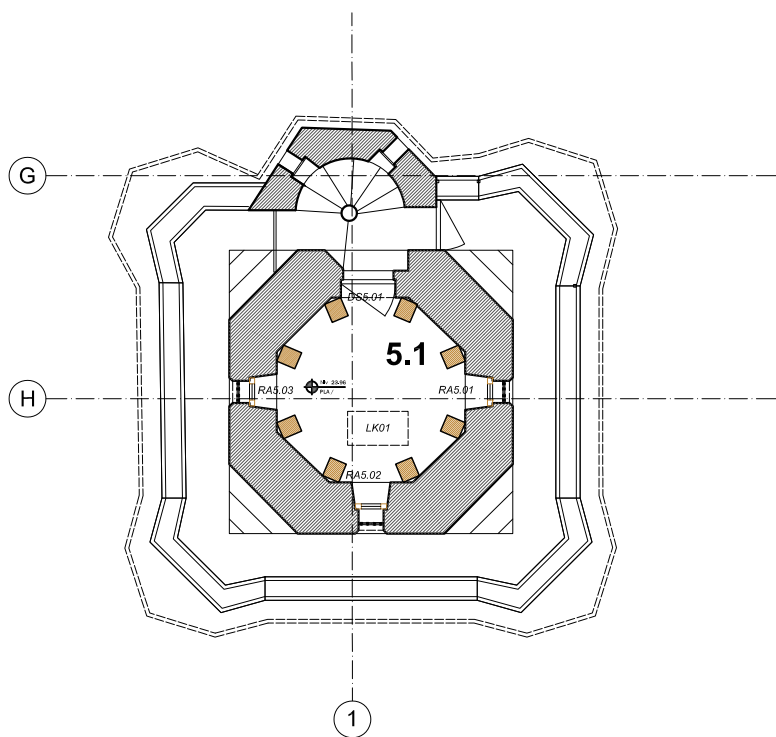

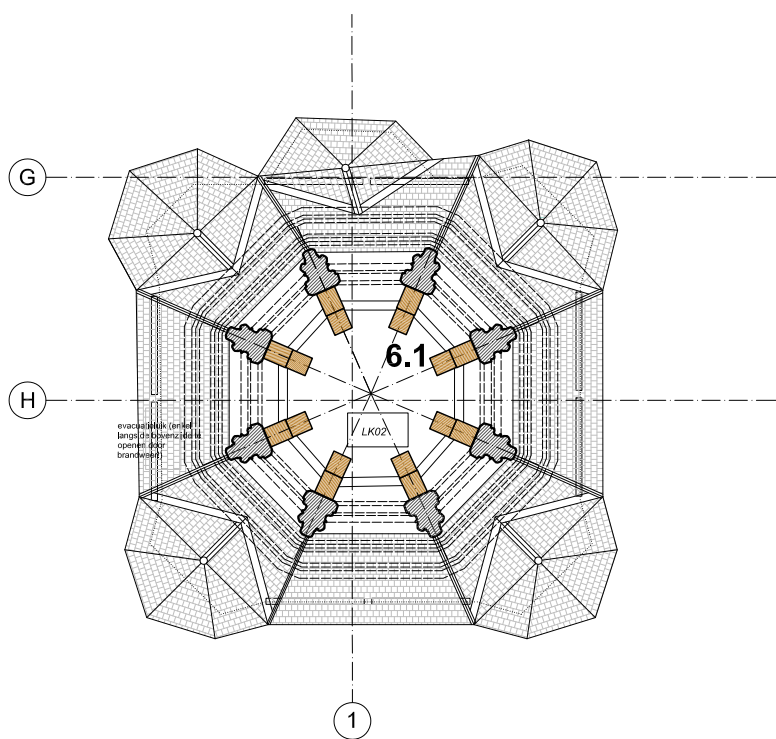

stooklokaal

beiaardkamer

klokkentoren